

ศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อเรื่องพระยาแถน พญานาค และการถือผีของประชาชนสองฝั่งโขง:

กรณีศึกษาจังหวัดหนองคายและนครหลวงเวียงจันทน์

A Comparative Study of the Belief of Phraya Thaen, Serpents and Ghosts of
People on the Mekong: Case Study in Nong Khai and Vientiane

พระครูภัทรสิริวุฒิ, พระมหาประยัต ปญญาวโร,
พระมหาประทีป อภิวัตตมโน, พระวันชัย ภูริทตโต
และเจษฎา มูลยาพอ

Prakruphattarasiriwutthi, Pramahaprayat Panyawaro,
Pramahaprateep Apiwatthano, Prawanchai Purithatto,
and Jessada Moonyasri
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องพระยาแถน พญานาค และผีในพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับประเพณีเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องพระยาแถน พญานาค และผีของชาวพุทธจังหวัดหนองคายและนครหลวงเวียงจันทน์ 3) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อเรื่องพระยาแถน พญานาค และผีของประชาชนสองฝั่งโขง : กรณีศึกษาจังหวัดหนองคายและนครหลวงเวียงจันทน์

ผลการวิจัยพบว่า

1. ความเชื่อเรื่องพระยาแถน เป็นความเชื่อที่มีอิทธิพลที่สุด เพราะแถนคือพระอินทร์หรือเทพสวรรค์ที่มีหน้าที่ดูแลทุกข์สุขของมนุษย์ สามารถเนรมิตหรือทำลายอะไรก็ได้ และแถนก็ยังเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจรัฐ โดยมีกษัตริย์ซึ่งเป็นโอรสของแถนเป็นตัวแทนของอำนาจนั้น เช่นการสร้าง ความเชื่อเกี่ยวกับแถนขึ้นมา เป็นการยอมรับกษัตริย์จากชนทุกชั้นเพราะความเชื่อเรื่องผีเป็นความเชื่อที่ฝังแน่นอยู่ในจิตใจของประชาชนอย่างมาก ผู้ปกครอง จึงใช้ความเชื่อและพิธีกรรมเป็นเครื่องมือในการกำหนดและควบคุมประชาชนในสังคม

2. ความเชื่อเรื่องพญานาค ความเชื่อของกลุ่มคนที่เป็นผู้ตั้งรกรากและสร้างอารยธรรมแถบลุ่มแม่น้ำโขงแล้วพญานาคปรากฏในตำนานและพงศาวดารต่างๆในอุษาคเนย์เช่นตำนานอุรังคธาตุราชพงศาวดารกรุงกัมพูชาพงศาวดารมอญพม่าเป็นต้นแต่สำหรับกลุ่มชนในวัฒนธรรมลุ่ม

แม่น้ำโขงพญานาคเป็นงูใหญ่ที่มีอิทธิฤทธิ์และมีตัวตนจริงๆซึ่งเชื่อว่าอาศัยอยู่ที่ลุ่มแม่น้ำต่างๆในเมืองบาดาลและมีช่องทางหรือรูสามารถเข้าสู่เมืองของพญานาคได้คติความเชื่อของศาสนาพุทธได้มีการกล่าวถึงพญานาคว่าเป็นผู้ปกป้องรักษาพุทธศาสนาอยู่แล้วดังนั้นกลุ่มชนในวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำโขงจึงสร้างตำนานของกลุ่มชนให้สอดคล้องกับตำนานข้างต้นจะเห็นได้อย่างชัดเจนจากข้อความในตำนานอุรังคธาตุ (ตำนานพระธาตุพนม)ความเชื่อเกี่ยวกับพญานาคนี้ได้ผ่านช่วงยุคสมัยในประวัติศาสตร์ต่างๆมาจนถึงปัจจุบันโดยถูกรักษาเอาไว้ด้วยระบบสัญลักษณ์ซึ่งเป็นการทำงานของระบบความคิดในใจมนุษย์ที่เป็นระบบเชิงนามธรรมที่ลึกซึ้งและระบบสัญลักษณ์ที่แสดงออกถึงโครงสร้างในจิตใจมนุษย์ได้ดีที่สุดคือ “ระบบภาษา” และ “ศาสนา” ซึ่งทั้งสองระบบรวมกันอยู่ในนิทานปรัมปรามากที่สุดจะเห็นได้ชัดจากพิธีกรรมประเพณีและตำนานต่างๆที่ปรากฏอยู่อย่างมากมายและงานศิลปกรรมต่างๆ ที่ถูกสร้างขึ้นก็ดูเสมือนว่ามีสัญลักษณ์แห่งพญานาคเป็นแกนกลางของความหมายเป็นเนื้อหาที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังภาพที่ปรากฏนั้นด้วย

3. ความเชื่อเรื่องผี กรรม บุญบาป นรก และสวรรค์ นั้นชาวพุทธในอนุภูมิภาคชาวพุทธสองฝั่งโขง มีคติธรรมความเชื่อในเรื่องของบุญบาปมีและกรรมตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา กล่าวคือ กษัตริย์หรือผู้มีฐานะทางสังคมเป็นผู้มีบุญบาปมากก่อน ซึ่งเกิดจากการประพฤติปฏิบัติธรรมสั่งสมคุณงามความดี กรรมดีจึงตกลงตาลให้ได้เกิดในที่ดีๆ ผู้ที่มีฐานะที่ต่ำกว่าต้องยอมรับและเคารพคนที่เหนือกว่าเพราะมีบุญบาปมีที่มากกว่า ผู้ที่เหนือกว่าต้องให้การอุปถัมภ์ผู้ที่ด้อยกว่า โดยที่ผู้ที่ได้รับการอุปถัมภ์ต้องมีความกตัญญูรู้คุณ ความจงรักภักดีต่อผู้ให้การอุปถัมภ์ การช่วยเหลืออุปถัมภ์ผู้อื่นก็ถือว่าได้บุญเป็นการตอบแทนเช่นกันโดยเฉพาะการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาการอุทิศทรัพย์สมบัติช่วยเหลือทำให้เป็นข้ารับใช้ในพระพุทธศาสนาเพื่อหวังบุญบาปมี

คำสำคัญ: พญาแถน; พญานาค; การถือผี

Abstract

This research aims at the study 1) study the concepts of the doctrine of the Lord's elves dragon and ghost in Buddhism, 2) to study the concept of the traditions about belief prince elves serpent and the spirit of Buddhist Nong Khai

and Vientiane. 3) to compare beliefs about the dragon prince elves and ghosts of the two banks of the Mekong: a case study of Nong Khai and c. Luang in Vientiane

The research found that:

1. Belief in Elves ruler Is believed to have the most influence. The elves are Indra Or heavenly deity who is responsible for the welfare of mankind. Can make or break anything Elves, and it is also the symbol of state power. The king is the son of elves represent power. Creating such a belief about the elves.

2. Belief in Naga The faith of the people who settled and built a civilization Mekong serpent then appeared in myth and history in Southeast Asia, such as the legendary warm nest elements chronicles chronicles of Cambodia, Myanmar, Mon, etc. But for a nation. culture in the greater Mekong serpent Python is a miracle and a real identity, which is believed to live in lowland rivers and groundwater in the city or channel. hole Access to the City of Naga, a mythical Buddhist said to the serpent as a protecting Buddhism, so the folk culture in the Mekong region, thus creating the myth of the nation, according to the legend above. clearly the message from the legendary warm nest elements. (Legend Tatupnm) beliefs about this serpent through the various eras in history today by being maintained by the system, which is a function of the mind that man is fundamentally abstract. and a symbol that expresses the structure of the human mind is best "language" and "religion," which both systems combined, in many mythologies.

3. spiritualism karmic merit, sin, hell and heaven in Buddhist Buddhist region on both sides of the Mekong. There epitomizes the notion of charisma and action by the Buddhist king or a social position as a halo before. This is due to the practice gained notoriety virtues. The good karma aspire to be born in a day. Those with a lower need to recognize and respect the superior because it has a halo over. The greater the need to foster the inferior. The people are warm

Waithayopatum be grateful. Loyalty to a patron. To help foster others were deemed to have merit consideration, especially fostering religious devotion the wealth and slaves as servants in Buddhism, so hopefully halo.

Keywords: Phaya Tan; Nagas; Ghost.

1. บทนำ

ประวัติศาสตร์และอารยธรรมโลกโดยทั่วไปล้วนมีบ่อเกิดขึ้นในบริเวณลุ่มน้ำสำคัญทั้งสิ้น อารยธรรมโลกสมัยประวัติศาสตร์สมัยแรกเรียกว่าสมัยโบราณ (Ancient Age) นั้นเริ่มต้นทางซีกโลกตะวันตกที่มีความเจริญรุ่งเรืองของอียิปต์ในลุ่มน้ำไนล์ (The Nile) แม่น้ำสายยาวที่สุดในโลกให้ความอุดมสมบูรณ์ชุ่มชื้นหล่อเลี้ยงชีวิตและความดำรงคงอยู่ของอารยธรรมอียิปต์ยั่งยืนยาวนานกว่า 3,000 ปี ก่อนคริสตกาลเรื่อยมาในทำนองเดียวกันอยู่อารยธรรมดินแดนที่อยู่ระหว่างลุ่มน้ำไทกริส (Tigris) และลุ่มน้ำยูเฟรติส (Euphrates) เรียกกันว่าเมโสโปเตเมีย (Mesopotamia) นั้นนับเป็นอารยธรรมที่เก่าแก่ที่สุดอีกแห่งหนึ่งของโลกสมัยโบราณ (Ancient Age) ประมาณ 3,000 ปี ก่อนคริสตกาลเช่นกันอารยธรรมทางซีกโลกตะวันออกที่มีความเก่าแก่และยิ่งใหญ่ทัดเทียมกับอารยธรรมซีกโลกตะวันตกก็คืออารยธรรมอินเดียและอารยธรรมจีนซึ่งเกิดขึ้นในบริเวณลุ่มแม่น้ำในสมัยก่อนคริสตกาลด้วยเช่นกัน (คณะกรรมการบริหารวิชาบูรณาการหมวดศึกษาทั่วไป, 2542 : 26) อารยธรรมอินเดียโบราณมีต้นกำเนิดบริเวณลุ่มน้ำสินธุ (The Indus) ในขณะที่อารยธรรมจีนประเทศที่มีประชากรมากเป็นอันดับหนึ่งของโลกนั้นอยู่ตรงบริเวณที่ราบตอนปลายของลุ่มน้ำฮวงโห (The Yellow) และลุ่มน้ำแยงซีเกียง (The Yangtze) อันอุดมสมบูรณ์

แม่น้ำโขง (The Mekong River) เป็นอีกลุ่มน้ำหนึ่งที่เป็นอยู่อารยธรรมของซีกโลกทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของทวีปเอเชียแม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำสายใหญ่สายหนึ่งของโลกเป็นแม่น้ำสาทลหรือแม่น้ำนานาชาติมีต้นกำเนิดจากหิมะละลายบนเทือกเขาตังกูลาซาน (TanggulaShan) ทางปลายขอบที่ราบสูงทิเบตด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือที่ระดับความสูงกว่า 5,200 เมตรเหนือระดับน้ำทะเลจากจุดนั้นแม่น้ำโขงไหลคดเคี้ยวผ่าน 6 ประเทศคือจีนพม่าไทยสปป.ลาว (สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว) กัมพูชาและเวียดนามความเชื่อของมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมมนุษย์โดยทั่วไปมีความต้องการความปลอดภัยทั้งร่างกายและจิตใจความเชื่อต่าง ๆ นั้นมักจะได้รับคำบอกเล่าสืบต่อกันมาจากคนรุ่นก่อนว่ามีอำนาจลึกลับหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์

(วิทย์ พิณคันเงิน, 2515 : 397-402) ทำให้มนุษย์มีความเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์เทพเจ้าเทวดาภูตผีปีศาจและผีบรรพบุรุษมีอำนาจสามารถให้ดีให้ร้ายให้ทุกข์หรือให้สุขแก่มนุษย์ได้ความเชื่อเหล่านี้ทำให้เกิดลัทธิต่างๆ ขึ้น (พระยาอนุมานราชธนะ, 2508 : 64) ลัทธิการนับถือภูตผีที่ปรากฏของมนุษยชาติมีมาตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์อาจกล่าวได้ว่ามีมาก่อนลัทธิศาสนาใดๆ ในโลกและการเคารพนับถือผีก็แตกต่างกันออกไปตามคตินิยมของกลุ่มชนแต่ละแห่ง (จรี จุลละเกศ, 2516 : 19)

ตอนบนภาคเหนือประเทศไทยตอนล่างเป็นภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสาน ชุมชนในลุ่มน้ำแฉกนี้เรียกว่าไทยล้านนากับไทอีสานในภูมิภาคเดียวกันทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงเป็นประเทศสปป.ลาวนับแต่เมืองหลวงพระบางมาสู่กำแพงพระนครเวียงจันทน์จนถึงเมืองจำปาสักชาติพันธุ์ลุ่มแม่น้ำโขงกลุ่มแรกได้แก่ลาวแท้หรือลาวลุ่มกับลาว-ไทเช่นภูไทไทย้อไทดำไทแดงไทขาวลาวพวนลาวโส้กลุ่มถัดมาเป็นลาวเทิงหรือลาวบนได้แก่ข่าหรือส่วยหรือขมุและท้ายสุดคือกลุ่มลาวสูงได้แก่ม้งเมี่ยนอาข่าลีซอและมุเซอจากประเทศสปป.ลาวแม่น้ำโขงไหลเข้าสู่ประเทศกัมพูชาและภาคใต้ของประเทศเวียดนามประกอบด้วยชนเผ่าเชื้อชาติชาวเวียดนามชาวเขมรชาวส่วยหรือกวยและชาวจาม (มัลลิกา พงศ์ปริตร, 2549 : 51-52)

ชุมชนคนเหล่านี้มีวิถีชีวิตวัฒนธรรมคติความเชื่อและพิธีกรรมที่มีทั้งความเหมือนและความต่างกันออกไปในแต่ละภูมิภาคเช่นเดียวกับ สังคมอาณาจักรล้านช้างในยุคก่อนที่พระพุทธศาสนาจะเริ่มเข้ามามีบทบาทสำคัญ ประชาชนในอำนาจเหนือธรรมชาติ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ นับถือผีฟ้า ผีแถน ผีพ่อ ผีแม่ ความเชื่อเรื่องผี ที่ปรากฏชัดเจนในยุคนี้ คือ ความเชื่อเรื่องผีป่า ผีหลอก ผีให้ร้าย (ปอบ) ผีอารักษ์ และเทวดา และรวมถึงความเชื่อลัทธิของพวกจีน เพราะดินแดนของลาวแต่ก่อนอยู่ติดกับชนชาติจีน จึงมีการสัมพันธ์ติดต่อกันมาเป็นเวลานานความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับแถนฟ้า แถนหลวงเป็นความเชื่อที่มีอิทธิพลที่สุด เพราะแถนคือพระอินทร์ หรือเทพสวรรค์ที่มีหน้าที่ดูแลทุกข์สุขของมนุษย์ สามารถเนรมิตหรือทำลายอะไรก็ได้ (เติม วิพากษ์พจนกิจ, 2530 : 4) และแถนก็ยังเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจรัฐ โดยมีกษัตริย์ซึ่งเป็นโอรสของแถนเป็นตัวแทนของอำนาจนั้น เช่นการสร้าง ความเชื่อเกี่ยวกับแถนขึ้นมา เป็นการยอมรับกษัตริย์จากชนทุกชั้นเพราะความเชื่อเรื่องผีเป็นความเชื่อที่ฝังแน่นอยู่ในจิตใจของประชาชนอย่างมาก ผู้ปกครองจึงใช้ความเชื่อและพิธีกรรมเป็นเครื่องมือในการกำหนดและควบคุมประชาชนในสังคม เช่นถ้าต้องการให้ประชาชนทำอะไร ก็อ้างว่าเป็นความต้องการของผี ถ้าไม่ทำตามผีแล้ว ผีจะโกรธและลงโทษ เช่นในเดือน 7 ต้องทำบุญบูชา

เทวดาอารักษ์ เลี้ยงมเหศักดิ์หลักเมือง มีจุดประสงค์เป็นการทำบุญบูชา และเช่นบรวงสรวงหลักบ้าน หลักเมือง และผีบรรพบุรุษ เพื่อแสดงความเคารพและทำให้ผู้กระทำจะพบกับความสุข

ผีแกนเป็นสิ่งที่ชาวล้านช้างเชื่อว่ามิบทบาทที่สำคัญในควบคุมชะตากรรมของมนุษย์ ฐานะทางสังคมของมนุษย์จะแตกต่างกันตามความประสงค์ของแกน ทำให้ชนชั้นปกครองนำมาเป็นเครื่องมือในการสร้างความชอบธรรมให้กับตนเอง ตั้งแต่สมัยขุนบรม ความเชื่อดังกล่าวมีอิทธิพลส่งผลกระทบต่อชนชั้นปกครองในการควบคุมคนหลายๆ เผ่า ที่มีความแตกต่างกันทางเชื้อชาติ และวัฒนธรรมให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ภายใต้สิ่งยึดเหนี่ยวร่วมกันคือแกน ในรูปของกษัตริย์นั่นเอง สำหรับประเด็นความเชื่อเรื่องผีของชาวอีสานนั้นพบว่าในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19-11 พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอินเดียได้เผยแผ่เข้ามาในประเทศไทยจนมีอิทธิพลต่อภาคอีสาน (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2532 : 190) โดยเฉพาะในช่วงพุทธศตวรรษที่-12 15อารยธรรมด้านการศาสนาการปกครองตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีบางอย่างจากอินเดียที่เผยแผ่เข้ามาสองทางคือผ่านเวียดนามและกัมพูชาขึ้นไปตามลำน้ำโขงและผ่านภาคกลางที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาทำให้บ้านเมืองในภาคอีสานมีความเจริญรุ่งเรืองขึ้นอย่างมาก เรื่องเดียวกัน) : 193 (และในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13 กลุ่มชาวมอญและเขมรได้พากันหลั่งไหลเข้ามาสู่ภาคอีสาน (กรมศิลปากรกองโบราณคดี, 2531 : 131)

นอกจากความเชื่อเรื่องแกน และผีแล้วความเชื่ออีกสิ่งที่อยู่คู่กับวัฒนธรรมไทยอีสาน บริเวณแม่น้ำโขงเป็นเสมือนเส้นเลือดใหญ่ดินแดนอีสานก็ประดิษฐ์หัวใจของภูมิภาคเพราะอีสานเป็นแหล่งอารยธรรมสำคัญอันเต็มไปด้วยร่องรอยหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่พร้อมจะพลิกให้เห็นโฉมหน้าแท้จริงของประวัติศาสตร์ไทยและภูมิภาคอาเซียน (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2533 : 6) หนึ่งในร่องรอยและหลักฐานที่สำคัญดังกล่าวนี้ได้แก่ “สัญลักษณ์แห่งนาค” (naga symbol) ซึ่งนอกจากจะมีความเชื่อมโยงกับกลุ่มชนที่เป็นผู้ตั้งรกรากและสร้างอารยธรรมแถบลุ่มแม่น้ำโขงแล้วยังเป็นลัทธิหนึ่งในศาสนา (ลัทธิบูชานาค) ดังที่ปรากฏในตำนานและพงศาวดารต่างๆ ในอุษาคเนย์เช่นตำนานอุรังคธาตุตำนานสุวรรณโคมคำตำนานสิงหนวัติกุมารราชพงศาวดารกรุงกัมพูชาพงศาวดารมอญพม่า (จิตรกร เอ็มพันธ์, 2545 : 178-183) เป็นต้นแต่สำหรับกลุ่มชนในวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำโขงพญานาคเป็นงูใหญ่ที่มีอิทธิฤทธิ์และมีตัวตนจริงๆซึ่งเชื่อว่าอาศัยอยู่ที่ลุ่มแม่น้ำต่างๆ ในเมืองบาดาลและมีช่องทางหรือรูพญานาคพญานาคยังเป็นสัญลักษณ์ที่สามารถย้อนความเป็นมาได้ยาวไกลก่อนที่ศาสนาพุทธจะเข้ามามีอิทธิพลเหนือความเชื่อเรื่องผีโดยมีหลักฐาน

พบภาชนะลายเขียนสีบ้านเชียงอำเภอนองหานจังหวัดอุดรธานีเป็นภาชนะตอนปลายยุคก่อนประวัติศาสตร์มีอายุราว 2,300 -1,800 ปีมาแล้วซึ่งไม่ได้ใช้หุงต้มอาหารแต่ใช้ฝังดินร่วมกับศพบนภาชนะเขียนสีมีรูปสัตว์มากมายเช่นกวางแย้, กิ้งก่า, ควายและงู (ชิน อยู่ดี, 2510 : 178-183) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้ได้กลายเป็นสัญลักษณ์ทางจิตวิญญาณร่วมกับสัตว์อื่น ๆ ตั้งแต่สมัยนั้นโดยถือว่า พญานาคหรือเป็นสัญลักษณ์ของน้ำมีอำนาจเหนือธรรมชาติสามารถบันดาลให้เกิดแม่น้ำหนองบึง ภูเขาและแหล่งที่อยู่อาศัยได้แต่มีข้อสังเกตที่สำคัญคือแม้ว่าความเชื่อนี้จะนับถือสัตว์อื่นที่เป็นสัญลักษณ์ในการบูชาเพื่อวัตถุประสงค์ด้านการเพาะปลูกหรือด้านกสิกรรมเช่นเดียวกับ

การบูชางูก็ตามยกตัวอย่างเช่นนับถือควายซึ่งเป็นสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์นับถือหมาเก้าหางซึ่งเอาพันธุ์ข้าวจากฟ้ามาให้คนกินนับถือกบหรือคันคาบภูเขาเพื่อขอฝนเป็นต้นแต่ก็ไม่มีสัญลักษณ์ใดเลยที่ยังมีบทบาทที่สำคัญและสามารถผนวกเข้ากับคติความเชื่อของศาสนาพุทธได้ดีเท่าสัญลักษณ์แห่งพญานาคคงเนื่องจากในตำนานเดิมของศาสนาพุทธได้มีการกล่าวถึงพญานาคว่าเป็นผู้ปกป้องรักษาพุทธศาสนาอยู่แล้วดังนั้นกลุ่มชนในวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำโขงจึงสร้างตำนานของกลุ่มชนให้สอดคล้องกับตำนานข้างต้นจะเห็นได้อย่างชัดเจนจากข้อความในตำนานอุรังคธาตุ (ตำนานพระธาตุพนม) ตอน “ตำนานพระเจ้าเลียบโลก” ซึ่งเป็นเรื่องพระพุทธเจ้าทรงมีชัยชนะเหนือพญานาคหรือเหล่าพญานาคทั้งหลายเข้ามาฟังธรรมของพระองค์ล้วนเป็นการแสดงถึงชัยชนะของศาสนาพุทธที่มีต่อระบบความเชื่อเก่าทั้งสิ้นบทบาทของพญานาคในวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำโขงจึงกลายเป็นผู้พิทักษ์พุทธศาสนานับจากนี้ไปความเชื่อเกี่ยวกับพญานาคนี้ได้ผ่านช่วงยุคสมัยในประวัติศาสตร์ต่าง ๆ มาจนถึงปัจจุบันโดยถูกรักษาเอาไว้ด้วยระบบสัญลักษณ์ (Symbolism) ซึ่งเป็นการทำงานของระบบความคิด (Cognition System) ในใจมนุษย์ที่เป็นระบบเชิงนามธรรมที่ลึกซึ้งและระบบสัญลักษณ์ที่แสดงออกถึงโครงสร้างในจิตใจมนุษย์ได้ดีที่สุดคือ “ระบบภาษา” และ “ศาสนา” ซึ่งทั้งสองระบบรวมกันอยู่ในนิทานปรัมปรา (Myth) มากที่สุด 5 จะเห็นได้ชัดจากพิธีกรรมประเพณีและตำนานต่างๆ ที่ปรากฏอยู่อย่างมากมายและงานศิลปกรรมต่างๆ ที่ถูกสร้างขึ้นก็ดูเหมือนว่ามีสัญลักษณ์แห่งพญานาคเป็นแกนกลางของความหมายเป็นเนื้อหาที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังภาพที่ปรากฏนั้นด้วย

ดังนั้น ในงานศึกษานี้ผู้วิจัยมีความต้องการศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อเรื่องพระยาแถน พญานาค และผีของประชาชนสองฝั่งโขง : กรณีศึกษาจังหวัดหนองคายและนครหลวงเวียงจันทน์ว่ามีความเชื่อเกี่ยวกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีความเชื่อและพิธีกรรมที่

เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาความเชื่อทั้งสองสิ่งนี้อย่างไร มีพัฒนาการตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันอย่างไรเพราะจะเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่สนใจ และเป็นแนวทางในการพัฒนาพระพุทธศาสนาต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องพระยาแถน พญานาค และผีในพระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับประเพณีเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องพระยาแถน พญานาค และผีของชาวพุทธจังหวัดหนองคายและนครหลวงเวียงจันทน์
3. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อเรื่องพระยาแถน พญานาค และผีของประชาชนสองฝั่งโขง : กรณีศึกษาจังหวัดหนองคายและนครหลวงเวียงจันทน์

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งมีวิธีดำเนินการวิจัย โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) โดยการศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ (Primary sources) จากพระไตรปิฎก อรรถกถา และข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources) จากเอกสารงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการส่งเสริมการใช้ประเพณีที่เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องพระยาแถน และพญานาค ของประชาชนสองฝั่งโขง : กรณีศึกษาจังหวัดหนองคายและนครหลวงเวียงจันทน์และวิจัยภาคสนามสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) จากกลุ่มเป้าหมายที่ได้มาโดยใช้วิธีเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยผู้วิจัยจะได้ดำเนินการวิจัย ด้วยการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยภาคสนาม (Field Work) ด้วยเครื่องมือวิจัย คือแบบสัมภาษณ์ ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยมีขั้นตอนดำเนินการ ออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 : การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) การดำเนินการวิจัยระยะที่ 1 นี้เป็นการศึกษาจากเอกสารต่างๆที่เกี่ยวข้องกับหลักได้แก่พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ข้อมูลเอกสารชั้นทุติยภูมิคืออรรถกถาฎีกาอนุฎีกาปกรณ์พิเศษอัตโนมัตริวมทั้งตำราพระพุทธศาสนา เอกสารวิชาการ และเอกสารงานวิจัยที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับงานวิจัย

ระยะที่ 2 : การวิจัยภาคสนาม (Field Research) เป็นขั้นตอนเก็บข้อมูลโดยการเลือกจากประชากรกลุ่มเป้าหมาย (Target Group) จำนวน 40 รูป/คน โดยการสัมภาษณ์แบบเชิงลึกด้วยแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น (In-depth Interview) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์ได้มาโดย

การเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ประกอบด้วย พระสังฆาธิการ จำนวน 5 รูป นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา จำนวน 5 รูป/คน ประชาชนชาวบ้าน จำนวน 6 คน ชาวบ้าน จำนวน 20 คน รวมจำนวนทั้งสิ้น จำนวน 36 รูป/คน

ข้อมูลที่ได้ทั้ง 2 ส่วน คือส่วนที่เป็นการวิจัยเอกสารและภาคสนามจะถูกนำมาวิเคราะห์ตามหลักพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) แล้วนำข้อมูลทั้งสองส่วนนี้มาเป็นบทวิเคราะห์ซึ่งช่วยให้ได้แนวความเชื่อเรื่องเรื่องพระยาแถน พญานาค และผีของประชาชนสองฝั่งโขง : กรณีศึกษาจังหวัดหนองคายและนครหลวงเวียงจันทน์ แล้วกร่างผลการวิจัยทั้ง 2 ระยะเวลา

5. สรุปผลการวิจัย

ชาวพุทธสองฝั่งโขงปรากฏตัวขึ้นในลักษณะที่มีเอกลักษณ์ด้านภูมิศาสตร์ที่ชัดเจนจนกระทั่งต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 แต่ประชากรส่วนใหญ่ของภูมิภาคนี้มีมรดกสืบทอดทางประวัติศาสตร์ร่วมกันที่มีความสำคัญต่อพัฒนาการของความเป็นท้องถิ่นนิยมของคนในภูมิภาคนี้ ผลจากการอพยพโยกย้ายและการ ปรับรับทางวัฒนธรรมทำให้ประชากรส่วนใหญ่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในทุกวันนี้มีวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกับวัฒนธรรมของคนลาวที่อยู่อีกฝั่งหนึ่งของแม่น้ำโขงแม้ว่าจะมีความแตกต่างกันไปบ้างเนื่องจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นดินแดนท้องถิ่นที่มีอิสระในการปกครองตนเองมายาวนานและประชาชนในภูมิภาคนี้ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมเขมรมากกว่าประชาชนลาวในประเทศลาวแต่ประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือกลับสามารถรวมเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ได้กับชาติพันธุ์ลาวซึ่งทำให้คนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความแตกต่างไปจากพวกสยามหรือคนในภาคกลาง

จังหวัดหนองคายและเวียงจันทน์ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวมีน้ำโขงแบ่งกันอาณาเขตเริ่มต้นที่สมัยอาณาจักรล้านช้าง เป็นอาณาจักรที่มีหลักฐานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ที่ค้นพบว่า พระพุทธศาสนาเข้ามามีบทบาทสำคัญสมัยของพระเจ้าเจ้าฟ้าจ๋ม ผู้เป็นปฐมกษัตริย์ของล้านช้าง เป็นแบบเถรวาทลังกาวงศ์ จักรพรรดิอาณาจักรขอม มีความเจริญรุ่งเรืองถึงขีดสุดในสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชเป็นกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ของล้านช้าง มีบทบาทที่สำคัญในการปฏิสังขรณ์องค์พระธาตุพนม และสร้างองค์พระธาตุหลวง มีพัฒนาการอย่างเป็นระบบ เพราะนอกจากจะเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชนสังคมล้านช้าง ที่มีความแตกต่างในหลายๆ ด้าน เช่น เชื้อชาติและวัฒนธรรมประเพณี ผู้ปกครองยังมีแนวที่ใช้พระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการควบคุม

ประชาชน และรวบรวมคนที่มาจากเผ่าต่างๆ ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน พระภิกษุสงฆ์มีบทบาทหน้าที่นอกเหนือจากเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนแล้ว ยังมีบทบาทในการช่วยฝ่ายอาณาจักรในเรื่องของการเมืองการปกครอง เพราะผู้ปกครองได้นำหลักธรรมและพระธรรมวินัยมาเป็นหลักในการพิจารณาระเบียบกฎหมายข้อบังคับ จาริตประเพณีมาเป็นตัวกำหนดบทบาทหน้าที่ของชาวพุทธในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงสองฝั่งไทย-ลาว ตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน

วัฒนธรรมของพระพุทธศาสนาที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวพุทธสองฝั่งโขงพบว่า พระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญต่อการสร้างความเจริญเติบโตของอาณาจักรล้านช้างในทุกๆ ด้าน โดยเฉพาะอย่างด้านการเมืองการปกครอง ที่กษัตริย์ได้นำเอาหลักธรรมหลักธรรมคำสั่งสอน มาเป็นรากฐานในการบริหารและกำหนดควบคุมคนในสังคมล้านช้าง ที่มีความแตกต่างของเชื้อชาติ วัฒนธรรมประเพณี ให้รวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยใช้รูปแบบ วิธีการและหลักการปฏิบัติมาจากพระธรรมวินัย ผู้ปกครองใช้พระพุทธศาสนาเป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองและผู้ที่ถูกปกครอง ผู้ปกครองปฏิบัติตัวให้อยู่ในศีลธรรม ใช้หลักธรรมมาเป็นหลักปฏิบัติและอ้างความชอบธรรมในอำนาจ มีการใช้จาริตประเพณีกำหนดหน้าที่และวิถีชีวิตของคนในสังคม

ชาวพุทธในอนุภูมิภาคชาวพุทธสองฝั่งโขงมีคติธรรมความเชื่อในเรื่องของบุญบารมีและกรรมตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา กล่าวคือ กษัตริย์หรือผู้มีฐานะทางสังคมเป็นผู้มีบุญบารมีมาก่อน ซึ่งเกิดจากการประพฤติปฏิบัติธรรมสั่งสมคุณงามความดี กรรมดีจึงดลบันดาลให้ได้เกิดในที่ดีๆ ผู้ที่มีฐานะที่ต่ำกว่าต้องยอมรับและเคารพคนที่เหนือกว่าเพราะมีบุญบารมีที่มากกว่า ผู้ที่เหนือกว่าต้องให้การอุปถัมภ์ผู้ที่ย่อยกว่า โดยที่ผู้ที่ได้รับการอุปถัมภ์ต้องมีความกตัญญูรู้คุณ ความจงรักภักดีต่อผู้ให้การอุปถัมภ์ การช่วยเหลืออุปถัมภ์ผู้อื่นก็ถือว่าได้บุญเป็นการตอบแทนเช่นกัน โดยเฉพาะการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาการอุทิศทรัพย์สมบัติซื้อขายทาสให้เป็นข้ารับใช้ในพระพุทธศาสนาเพื่อหวังบุญบารมี

ด้านจาริตประเพณีนอกจากหลักธรรมที่ใช้ควบคุมความประพฤติคนในสังคม เพียงแค่วิธีการอบรมสั่งสอนหรือ ใช้กฎหมายบังคับอาจไม่เพียงพอและจากความเชื่อดั้งเดิมของประชาชน ความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ นับถือผีฟ้า ผีแถน ผีพ่อ ผีแม่ ความเชื่อเรื่องแถน และ ที่ปรากฏชัดเจนมาจนถึงในยุคนี้ คือ ความเชื่อเรื่องผีป่า ผีหลอก ผีให้ร้าย (ปอบ) ผีอารักษ์ เทวดาและพญานาคจึงทำให้ผู้ปกครองต้องกำหนดใช้จาริตประเพณี เรียกว่าฮีตสิบสอง-คองสิบสี่ ในการกำหนดสิทธิและหน้าที่เหมือนกับธรรมเนียม เป็นเครื่องกำหนดการดำเนินชีวิตประจำวัน

ประจำเดือนประจำปีผูกพันตั้งแต่เกิดจนตายซึ่งฮีตสิบสอง-คองสิบสี่ยังเป็นกฎระเบียบข้อบังคับในสังคมที่ใช้เป็นหลักปกครองบ้านเมือง เป็นการประนีประนอมระหว่างพระพุทธศาสนากับความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ของผีसाงเทวดาอย่างกลมกลืน ถึงแม้จะไม่ได้มีการลงแบบกฎหมาย แต่ก็กำหนดให้ประชาชนทุกคนประพฤติตามอย่างเคร่งครัดผู้ใดฝ่าฝืนจะถูกสังคมลงโทษด้วยการไม่คบหาและติฉินนินทาว่าร้ายการที่ประชาชนทุกคนประพฤติปฏิบัติจารีตประเพณีนี้ ทำให้สังคมสงบสุขและทุกคนอยู่ร่วมกันด้วยความเอื้ออาทรกัน

ด้านศิลปวัฒนธรรมได้นำเอาหลักธรรมของพระพุทธศาสนา และคติความเชื่อของบรรพบุรุษมาประยุกต์ให้เข้ากับวิถีชีวิตของคนในสังคมล้วนแต่ได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น นอกจากคุณค่าพุทธศาสนาจะอยู่ในจิตวิญญาณแล้ว ยังปรากฏเป็นรูปธรรมผ่านศิลปวัฒนธรรมซึ่งจิตรกรรมภาพฝาผนังสถาปัตยกรรมและในสถานโบราณต่างๆซึ่งแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนในจังหวัดนongคายและชาวนครหลวงเวียงจันทร์ยังมีศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนาอย่างมากมายแทบไม่แตกต่างกัน ก่อให้เกิดเป็นวัฒนธรรมอันดีงามถือปฏิบัติร่วมกันสืบต่อมาจนถึงสมัยปัจจุบัน

6. เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากรกองโบราณคดี. (2531). **พื้นที่อีสาน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา.
- คณะกรรมการบริหารวิชาบูรณาการหมวดศึกษาศาสตร์ทั่วไป. (2542). **มรดกอารยธรรมโลก**. กรุงเทพมหานคร.
- จิตรกร เอ็มพันธ์. (2545). **พญานาคเทพเจ้าแห่งลุ่มแม่น้ำโขง : พิธีกรรมกับระบบความเชื่อ**
พื้นที่บ้านแห่งวัฒนธรรมอีสาน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต บัณฑิต
วิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จรี จุลละเกศ. (2516). **มนุษย์วิทยาเบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร : แพรววิทยา.
- ชิน อยู่ดี. (2510). **สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร.
- เต็ม วิพากษ์พจนกิจ. (2530). **ประวัติศาสตร์ลาว**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโครงการการตำรา
สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- บรรจบ บรรณรุจิ. (2549). **ปฏิจางสมุพบาท**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย.

- บุญมี แทนแก้ว. (2547). **ประเพณีและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.
- แปลก สนธิรักษ์. (2515). **ระเบียบสังคมประเพณีวัฒนธรรมศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- พระครูโสภณปริยัติยาทร (เชื่อมชินวิโส (สอนรอด). (2541). การศึกษาวิเคราะห์ความคิดเรื่องจักรวาลวิทยาในพุทธปรัชญาเถรวาท. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย** : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2549). **พุทธธรรม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สทธรรมิก.
- พระยาอนุমানราชชน. (2508). **ประเพณีเบ็ดเตล็ด**. กรุงเทพมหานคร : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- มัลลิกา พงศ์ปริตร. (2549). **ลาวและกัมพูชา**. กรุงเทพมหานคร : หน้าต่างสุโลกกว้าง.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- รุ่งทิพย์ กล้าหาญ. (2539). การขัดเกลาทางสังคมด้านความเชื่อโดยผ่านพิธีกรรมในชุมชนชนบท. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย** : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วิทย์ พิณคันเงิน. (2515). **ความเป็นมาของมนุษยชาติ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งโรจน์การพิมพ์.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2533). **แอ่งอารยธรรมอีสาน**. ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2532). **วัฒนธรรมพื้นบ้าน** : **กรณีอีสาน**. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ในงานสัมมนาทางพิมพ์ในงานสัมมนาทางวิชาการ.